

# TĪMEKĻVIETNE LATVIJASPIEMINEKLI.LV UN PIEMINEKĻI KĀ SABIEDRĪBAS VĒSTURISKĀS ATMIŅAS SASTĀVDAĻA



**Roberts Ķipurs** ir vēsturnieks, novadpētnieks un skolotājs. 1999. gadā ieguvis bakalaura grādu vēsturē LU Vēstures un filozofijas fakultātē, kultūrvēsturiskās vides un pieminekļu aizsardzības vēstures studiju programmā. 2003. gadā pabeigtas studijas LU Vēstures un filozofijas fakultātes profesionālās pedagoģijas studiju programmā – vidusskolas vēstures skolotājs. 2008. gadā pabeigtas studijas LU Vēstures un filozofijas fakultātē un iegūts humanitāro zinātņu maģistra grāds vēsturē. No 1998. gada strādā par vēstures skolotāju. Vairāk nekā 20 gadus darbojies tūrismā. Ilgu gadu pieredze un foto materiāls tiek apkopots un izmantots timekļvietnes *Latvijaspeminekli.lv* izveidei un Latvijas pieminekļu informācijas apkopšanai skolu jaunatnei, tūristiem un visiem interesentiem.

**Raksturvārdi:** vēsturiskā atmiņa, pieminekļi, pieminekļu kartes, izglītība, Latvijas vēsture.

## Ievads

Latvijas vēsturisko notikumu un tos raksturojošo pieminekļu daudzveidība spilgti atklāj Latvijas vēstures attīstības gaitu un nozīmīgākos pavērsienus. Pēdējo gadu pasaules notikumu gaisotnē un Latvijas sabiedrībā ir pastiprināti pievērsta uzmanība pieminekļiem, memoriāliem (kas atrodas Otrajā pasaules karā kritušo karavīru, kā arī padomju vai nacistiskā terora upuru apbedījuma un piemiņas vietās) un piemiņas plāksnēm, kuras saistītas ar pēdējo simt gadu notikumiem, personām un ne tikai. Raksta mērķis ir iepazīstināt ar Andrieva Eiches sabiedriskajā diskusijā paustajām tēzēm, vietnē *Latvijaspeminekli.lv* apkopoto pieminekļu klasifikācijas piemēriem un pieminekļu nozīmi vēsturiskās atmiņas stiprināšanā, kuri raksturo dažādus vēstures procesus un notikumus.

Minētajā diskusijā *Vai Latvijai ir nepieciešama pieminekļu revīzija?* 2021. gada oktobrī piedalījās 13. Saeimas deputāts Rihards Kols ar ziņojumu *Uzvaras parks – attīstības*

*scenāriji/vīzija, Dr. arch. Jānis Lejnietis – Pieminekļu zīmološana Rīgā pēc 1991. gada* – un vēstures skolotājs Roberts Ķipurs – *Latvijaspeminekli.lv un pieminekļu vēsturiskā atmiņa*. Ziņojumi un diskusijas pēc tiem bija interesants priekšstats tālākajiem notikumiem 2022. gadā. Sabiedrība un valdība pieņēma lēmumus par totalitāro režīmu pieminekļu nojaukšanu, kuri slavina padomju ideoloģiju, glorificē Otro pasaules karu un atbilst vismaz vienam no šādiem kritērijiem:

- 1) slavina PSRS vai nacistiskās Vācijas okupācijas varu, ar to saistītu notikumu vai personu;
- 2) slavina totalitārismu, vardarbību, militāru agresiju, karu un kara ideoloģiju;
- 3) ietver padomju varas vai nacisma simbolus.<sup>1</sup>

<sup>1</sup> Par padomju un nacistisko režīmu slavinošu objektu eksponēšanas aizliegumu un to demontāžu Latvijas Republikas teritorijā 2022.

Šie procesi sākušies arī pārējās Baltijas valstīs, Polijā un Somijā. Spilgtākie nesēnās pagātnes notikumi saistāmi ar Igaunijas pieredzi un notikumiem 2007. gadā Tallinā<sup>2</sup>, kad Igaunijas valdība pieņēma lēmumu pārvietot padomju armijas karavīru pieminekli no galvaspilsētas centra. Bronzas karavīra pieminekli, kas tautā bija iesaukts par Aļošu, savulaik Tallinā rosināja tikpat pretrunīgas emocijas kā Uzvaras piemineklis Rīgā; daudziem igauņiem tas bija padomju okupācijas simbols, savukārt vairums krievvalodīgo to uztvēra kā būtisku savas identitātes simbolu, kas atgādināja par Otrā pasaules kara upuriem.

Pasaules notikumu kontekstā nevarēja nepamanīt arī pēdējo desmit gadu notikumus ASV un kustības *Black Lives Matter* (BLM) aktivitātes un masu nekārtības, kuru rezultātā tika grauti pieminekļi.<sup>3</sup> Šeit gan ir dažādi konfliktu izraisītie cēloņi, kuros, kā, piemēram, 2017. gadā Šarlotsvilā Virdžīnijas pavalstī izcēlās vardarbīgas sadursmes starp tā dēvētajiem antifāšistiem un baltajiem nacionālistiem, kas protestēja pret konfederātu ģenerāļa Roberta Lī statujas aizvākšanu no pilsētas parka.<sup>4</sup> Šajos notikumos var censties izprast koloniālisma vēstures nianses un vēsturisko atmiņu ASV.<sup>5</sup>

### Tīmekļvietne Latvijas vēstures apguvei

Pieminekļi, monumentālās un dekoratīvās mākslas objekti ir Latvijas kultūrvēsturiskā mantojuma neatņemama sastāvdaļa kopš viduslaikiem. Daži no tiem liecina par aizvēstures periodu. Īpaši izceļamas ir 20. gadsimta piemiņas vietas, kuru ir ārkārtīgi daudz un dažādas, katra ar savu daiļrunību. Tās liecina par Latvijas valsts izveidi un spilgtākajiem notikumiem 20. gadsimtā un mūsdienās.

Vēstures pētniecībā un mācību procesā daudzu gadu garumā radās nepieciešamība un tika īstenota ideja – veidot skolēniem, interesentiem un tūristiem saprotamu un viegli

izmantojamu vietni, kurā atspoguļotos Latvijas vēstures nozīmīgo pieminekļu atrašanās vietas, apraksti un fotogrāfijas. Kopš 1995. gada ir apsektas daudzas Latvijas vietas un izveidojies bagāts materiāls ar informāciju un vietu vēsturi, kuru bija un ir vērts apkopot. Kopš 2019. gada februāra ir īstenota ideja par tīmekļvietnes *Latvijaspeminekli.lv* izveidi sadarbībā ar Rīgas Mākslas un mediju tehnikuma informācijas tehnoloģiju skolotāju Ēriku Jansonu.

Analizējot pieminekļu kategorijas un to nozīmi Latvijas un pasaules vēstures apguvē skolās, sākotnēji radās ideja veidot Latvijas Brīvības cīņu – vai kā zinātniski un literatūrā dēvē – Latvijas Neatkarības kara – piemiņas vietu karti. Pieminekļi un piemiņas vietas tiek apsektas klātienē, un veikta to fotofiksācija. Līdz 2022. gada vasarai ir apkopota informācija par 181 Brīvības cīņu pieminekli un piemiņas vietu Latvijā un ASV.

Īstenojot sākotnējo ideju un pilnvērtīgāku vēstures satura apguvi, radās nepieciešamība aplūkot arī citas Latvijas vēstures notikumu un periodu piemiņas vietas: kā Pirmā pasaules kara, Nacionālās pretošanās kustības – pēc Otrā pasaules kara, izsūtīšanas (deportāciju), tā arī Latvijas dižgaru (politiku, dzejnieku utt.). Arī šo pieminekļu fotofiksācija, dislokācijas vietas kartē un apkopotā informācija papildina vietnes saturu.

Kā viena no interesantākajām kartēm, kura kalpo kā sava veida virtuālais skolas muzejs, ir Rīgas Mākslas un mediju tehnikuma izveidotā atjaunoto dievnamu interjeru karte, kurā apsekota lielākā daļa baznīcu, un intensīvi turpinās darbs pie informācijas apkopošanas un ieviešanas šajā kartē.

Darba procesā ir iesaistīti tehnikuma audzēkņi, īpaši no mediju nodaļas. Audzēkņi piedalās karšu materiālu izstrādē un pieminekļu fotofiksācijā. Skolēniem tā ir iespēja iepazīt Latvijas kultūrvēsturisko mantojumu. Vasarās audzēkņi praksē izmanto skolā iegūtās iemaņas un veido nozīmīgu materiālu Latvijas kultūras un vēstures mantojumā sadarbībā ar LU Humanitāro zinātņu fakultāti. Iesaistītie audzēkņi piedalījās ekspedīcijās, kurās filmēts Daugavpils, Līvānu, Preiļu un Balvu novada

<sup>2</sup> Kasparāns 2017.

<sup>3</sup> Grovier 2020.

<sup>4</sup> Protesters tear down Confederate monument 2017.

<sup>5</sup> Black Lives Matter b. g.

folkloras un vēstures ekspedīciju materiāls.<sup>6</sup> 2021. gadā mediju nodaļas audzēkne Amanda Zvirbule veidoja jauno tīmekļvietnes dizainu, kas tika aizstāvēts kā diplomdarbs.

Darbojoties dažādās jomās un kontaktējoties ar dažādu nozaru speciālistiem, ir izveidojusies laba sadarbība un izvirzīts skaidrs mērķis – uzlabot tīmekļvietnes informatīvo bāzi, kuru būtu ērti lietot mācību procesā skolās un kultūras nozarēs.

Iepriekšējā sadarbība, veidojot tīmekļvietni: skolēnu iesaiste projekta tapšanā; sadarbība ar LU un īpaši Humanitāro zinātņu fakultāti; pieminekļu karšu izveide, kurās iekļauti ne tikai valsts aizsardzībā esošie pieminekļi un piemiņas vietas, bet arī pēdējā laikā tapušie objekti, kas ir svarīgi Latvijas vēstures apzināšanā; sadarbība ar Vēstures un sociālo zinību skolotāju biedrību.

Vispārējās izglītības sistēmā jau vairākus gadus notiek straujas pārmaiņas, kuras īpaši izmainījušas Latvijas un pasaules vēstures mācību programmu ne tikai pamatskolā, bet īpaši vidusskolā. *Skola 2030* jaunā pieeja paredz vairāku līmeņu programmas, kurās skolēniem ir iespējas apgūt vēsturi un sociālās zinātnes.<sup>7</sup> Tā paredz vairākus atšķirīga apjoma integrētos pamatkursus un divus padziļinātos kursus. Skolēniem tiek piedāvāta iespēja paplašināt pamatzinātni iegūtās vēstures zināšanas par politiskajiem, ekonomiskajiem un sabiedriskajiem procesiem. Svarīgs aspekts ir vēstures procesu kopsakarību izpratnes veicināšana, demokrātisko vērtību izpratne un kultūrvēsturiskā mantojuma redzesloka paplašināšana. Tomēr joprojām ir daudzi neatrisināti jautājumi un bažas par humanitāro priekšmetu stundu skaitu, piedāvāto modeli un sekām nākotnē.<sup>8</sup>

Darba procesā radās idejas, kā tīmekļvietni iesaistīt jaunajā programmā. Tabulā (sk. 1. tabulu) tiek piedāvātas idejas un daži piemēri, kuri izmantojami dažādu mācību programmu realizācijā – kompleksie sasniedzamie rezultāti programmā *Vēsture un sociālās zinātnes I*. Tabulā atspoguļotie sasniedzamie mērķi un

piemēri Latvijas kultūrvēsturiskajā vidē dod iespēju plaši izmantot tieši pieminekļus vēstures procesu apgūvē. Pieminekļi kļūst par vēstures avotu un pētniecības objektu.

## Jaunāko laiku pieminekļu vēsture

Ko par pieminekļiem nosaka Latvijas likumi? Ar likumu *Par kultūras pieminekļu aizsardzību* tiek nodrošināta tādu atsevišķu objektu, vietu un teritoriju valstiskā aizsardzība, kuriem ir vēsturiska, zinātniska, mākslinieciska vai citāda kultūras vērtība un kuru saglabāšana nākamajām paaudzēm atbilst Latvijas valsts un tautas, kā arī starptautiskajām interesēm (likuma 1. pants).<sup>9</sup> Savukārt Ministru kabineta noteikumi precizē kultūras pieminekļu veidus: arheoloģiskie, arhitektūras, mākslas un industriālie pieminekļi, kā arī vēsturisko notikumu vietas.<sup>10</sup> Normatīvajos aktos noteiktajam atbilst daudzi Latvijas pieminekļi un piemiņas vietas, kuru vēsturisko vērtību un aizsardzības kritērijus nosaka un kontrolē Nacionālā kultūras mantojuma pārvalde (turpmāk – NKMP). Pārvaldes uzturētajā vietnē *Mantojums.lv* ir atrodamā informācija un karte ar valsts un vietējās nozīmes pieminekļu datiem un atrašanās vietu. Publiski pieejamais valsts aizsargājamo kultūras pieminekļu saraksts ir būtisks informācijas avots arī mācību procesā skolu jaunatnei.

Iepazīstoties ar avotiem, kuri sniedz informāciju par pieminekļiem un to vēsturi, nedaudz ieskicēsim pieejamos materiālus. NKMP savā vietnē *NKMP.gov.lv* ir publicējusi Eiropas kultūras mantojuma dienu izdevumus, kuri pieejami interesentiem arī publiskā vidē.<sup>11</sup> Pieejami materiāli par Eiropas kultūras mantojumu dienu pasākumos iekļautajiem objektiem no 1995. gada līdz 2021. gadam PDF formātā. Viens no tematiski interesantākajiem izdevumiem ir 2018. gadā sagatavotā publikācija *Latvijas valsts izveidošana un attīstība*. Izdevuma ievadā NKMP vadītājs *Dr. arch. Juris Dambis* uzsver, ka “Latvijas sabiedrībai ir laimējies dzīvot skaistā, ar vērtīgu kultūras mantojumu

<sup>6</sup> Buķevics 2018.

<sup>7</sup> Vēsture un sociālās zinātnes I b. g.

<sup>8</sup> Literatūra un vēsture skolā 2020.

<sup>9</sup> Par kultūras pieminekļu aizsardzību 1992.

<sup>10</sup> MK noteikumi 2021.

<sup>11</sup> Eiropas kultūras mantojuma dienu izdevumi 1995–2021.

1. tabula. Kompleksie sasniedzamie rezultāti programmā *Vēsture un sociālās zinātnes I*

	Sasniedzamie mērķi	Tīmekļvietnes izmantošana un pieminekļi
1. Sociālās attiecības un identitāte	Analizē dažādus gadījumus, kad vēstures notikumu kontekstā tiesiska rīcība nonāk pretrunā ar ētiskajām vērtībām. Diskutē par brīvības, tiesiskuma, taisnīguma un vienlīdzības nozīmi kopīgu interešu un sabiedrības labklājības īstenošanā.	Pieminekļu nojaukšana padomju periodā un atjaunošana pēc 1989. gada. Piemēri – Latgales Māra Rēzeknē. Nenojauktie pieminekļi un to saglabāšana ne tikai padomju gados, bet arī mūsdienās.
2. Mūsdienu sabiedrības attiecības ar vēsturi	Izvērtē un salīdzina dažādas (arī pretrunīgas) vēstures interpretācijas par laiku un telpu, koloniālismu un dekolonizāciju, vēsturiskajiem mītiem un kultūrvēsturiskā mantojuma izmantošanu mūsdienās. Argumentējot izmanto gan īstus, vispārīgus, nozīmīgus piemērus, gan analogijas un līdzīgas situācijas citās jomās, kā arī hipotētiskus piemērus.	Deportāciju piemiņas vietas, kuras spilgti parāda 20. gadsimta traģismu Latvijas un ne tikai Latvijas deportāciju un genocīda vēsturē. Mīti un pieminekļu uzstādīšana vietās, kuras ir vai nav saistītas ar konkrētiem notikumiem. Kā veco pieminekļu vietā top jauni. Strīdīgu piemiņas vietu interpretācija mūsdienās un pieminekļu kari.
3. Demokrātiskas valsts pārvaldīšana	Vada un piedalās diskusijā par sabiedrības pārvaldīšanu un tiesību piemērošanas ietekmi uz sabiedrības interesēm un aktuālajām vērtībām dažādos laikos. Uzklauša un izvērtē dažādus viedokļus par Satversmē paredzētās tiesiskās aizsardzības pieejamību ikvienam. Izvērtē iespējas un pierāda nepieciešamību iesaistīties sabiedrībā aktuālu un uz attīstību vērstu lēmumu pieņemšanā. Plāno, vada un aktīvi līdzdarbojas dažādos pilsoniskos, politiskos un sabiedriskos pasākumos.	Pieminekļu un vēsturiskās atmiņas nozīme mūsdienās, brīvas un demokrātiskas valsts veidošanā, kurai savā vēsturiskā atmiņa un noteikta attieksme pret kultūrvēsturisko mantojumu. Pieminekļu iekļaušana valsts aizsargājamo pieminekļu statuss – Balvu Staņislavs – Brīvības cīņu piemineklis. Jauniešu aktivitātes savas apkārtnes pieminekļu apzināšanā un kopšanā.
4. Starptautiskās attiecības – ārpolitika un globalizācija	Analizējot valsts ārpolitikas veidošanos, starptautisko attiecību teorētiskās idejas, novērtē reālpolitisko notikumu ietekmi uz piederības izjūtu valstij, vērtē teritoriālo izmaiņu un sabiedrības modernizācijas ietekmes, pārnacionālu organizāciju un starpkultūru attiecību lomu, starptautisku līgumu un citu regulējumu atbilstību vai neatbilstību sabiedrības vairākuma interesēm, pamato aizsardzības sistēmas nozīmi drošības garantēšanai. Salīdzina valstis un reģionus pēc dažādām pazīmēm, novērtējot Latvijas ieguvumus un zaudējumus no ekonomiskās un politiskās sadarbības globalizācijas apstākļos. Plāno pilsoniski aktīvu rīcību lokālu un globālu jautājumu risināšanā demokrātiskas sabiedrības stiprināšanai.	Pieminekļu nozīme starptautiskajās attiecībās – brāļu kapi – Vācijas un Krievijas līgumi ar Latvijas valsti. Līdzīga situācija Latvijas neatkarības gados un kā šī attieksme mainījās padomju gados. Pieminekļu kari pasaulē. UNESCO kultūras mantojums un Latvijas pieminekļu aizsardzības sistēma. Latvijas vēsturisko notikumu ietekme starptautiskajā kontekstā un pieminekļi ārpus Latvijas – Latvijas pilsoņiem.

piepildītā zemē, vietā, kur pirms simts gadiem ir izcīnītas valstiskuma tiesības, kur uzplaukumu ir pārtraukusi okupācija, kur ir piedzīvota atmoda un atjaunota sava valsts<sup>12</sup>.

Nozīmīga informācija NKMP tīmekļvietnē ir sadaļa bērniem un jauniešiem, kurā lasām, ka viens no mērķiem ir, lai katrs Latvijas pamatizglītību ieguvus jaunietis ir apzinājis noteiktas kultūras mantojuma pamatzināšanas.<sup>13</sup> Kā trīs svarīgi aspekti jāuzsver: jo agrāk cilvēks savā dzīvē sastopas ar kultūras mantojumu, saņem tā īpašās vērtības starojumu, jo bagātāks un sagatavotāks nākotnes izaicinājumiem viņš kļūst; tieši bērni un jaunieši spēj ātrāk uztvert un atzīt kultūras mantojuma vērtību, jo pieņemtu stereotipu trūkums atver domāšanā brīvību, asāku un racionālāku uztveri; kultūras mantojums palīdz vieglāk izprast arī citus mācību priekšmetus, piemēram, vēsturi, ģeogrāfiju, matemātiku. Šie nozīmīgie mērķi un uzsvāri liek mums izvērtēt apkārtnes pieminekļu sniegto vēstījumu, un svarīgi ir tos pētīt, izprast un saglabāt nākotnei.

Iepazīstoties ar literatūru un pētījumiem, var konstatēt, ka līdz šim nav daudz autoru, kuri būtu sistematizējuši un apkopājuši informāciju par pieminekļiem. Kā piemērs mināma Valdemāra Likerta grāmata *Brīvības un kritušo pieminekļi 1920–1938*, kurā apkopota informācija par starpkaru perioda, Pirmā pasaules kara un Neatkarības kara kritušo piemiņas vietām.<sup>14</sup> Autors ievadā raksta: “Arvien vairāk mēs attālināties no tā varoņlaikmeta, kad ar ieročiem rokās tika izcīnīta Latvijas brīvība un neatkarība. Arvien mazāk un mazāk paliek šī laikmeta cīņu līdzdalībnieku, kas paustu par šo neaizmirstamo varoņlaikmetu un par tiem tautas labākiem dēliem, kas savas galvas nolika uz Tēvzemes svētā altāra, izcīnot Latvijas neatkarību un brīvību.”<sup>15</sup> Lasot ievadu, nevilus varam aizdomāties par nepieciešamību arī šodien vākt informāciju un intervēt Dziesmotās revolūcijas laikabiedrus.

Padomju, Vācijas un atkal padomju okupācijas laiks sekoja ar totalitāro režīmu cīņu

ar Latvijas neatkarības pieminekļu mantojumu. Arī vācu okupācijas laikā tika pārkalti uzraksti vai izkalti nevēlami elementi. Piemēri atrodami Jelgavā un Viesītē, kur Brīvības cīņu pieminekļos tika likvidēta vācu okupācijas varai nevēlama simbolika.

Padomju periodā Latvijas teritorija piedzīvoja gan pieminekļu nojaukšanu, gan jauno, ideoloģisko pieminekļu celtniecības uzplaukumu. Nedaudz ieskicējot populāro informāciju par pieminekļiem, var pieminēt Vjačeslava Šendrika fotoalbumu *Varoņu piemiņa – nemirstīga*<sup>16</sup>. Izdevumā ir apkopota informācija un attēli par Padomju Latvijā celtajiem brāļu kapu pieminekļiem un ansambļiem, kā arī pieminekļiem, kuri kalpoja kā ideoloģiskie pieminekļi pilsētu centros un novados.

Daudzu lasītāju grāmatu plauktos atrodama padomju laikā darbīgās Latvijas Dabas un pieminekļu aizsardzības biedrības grāmatu sērija *Latvijas arhitektūras un mākslas pieminekļi*, kuras izdevumos atrodami arī darbi par Meža kapiem Rīgā, Brāļu kapiem un Brīvības pieminekli.

Pēc 1990. gada nevar nepieminēt fotogrāfa Pētera Korsaka un kultūras vēsturnieka Gunāra Kušķa pētījumus un grāmatu *Ceļā uz neatkarību. Brīvības cīņu pieminekļi*, ko 1997. gadā Rīgā publicējis apgāds *Mans īpašums*. Darbs pārizdots un papildināts 2008. gadā<sup>17</sup>. Neapšaubāmi vērtīgi ir Jāņa Lismaņa pētījumi. Daudzajos darba gados J. Lismanis guvis lielu pieredzi vēstures pieminekļu izpētes darbā arhīvos, bibliotēkās, kā arī apsekojot piemiņas vietas dabā. Lai taptu grāmata<sup>18</sup>, autors devās ekspedīcijās pa visu Latviju, apsekojot Pirmā pasaules kara un Brīvības cīņu un piemiņas vietas, izpētot materiālus Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijā, Latvijas Valsts vēstures arhīvā, Latvijas Valsts arhīvā un Maskavas Centrālajā Valsts kara vēstures arhīvā, kā arī izstudējot 1920.–1940. gada periodiku. Grāmatā apkopotas ziņas ne tikai par latviešu, bet arī vācu, krievu, angļu, poļu, lietuviešu, igauņu un citu tautu brāļu kapiem un apbedījumu vietām

<sup>12</sup> Dambis 2018, 10–11.

<sup>13</sup> Bērniem un jauniešiem b. g.

<sup>14</sup> Likerts 1938.

<sup>15</sup> Turpat, 66.

<sup>16</sup> Šendriks 1975.

<sup>17</sup> Kušķis, Korsaks 2008.

<sup>18</sup> Lismanis 1999.

Latvijas teritorijā, par esošām un zudušām piemiņas zīmēm. Vēsturiskais materiāls labi pārskatāms, taču pēdējos desmit gados daudzi pieminekļi ir piedzīvojuši pārmaiņas, un materiāls par katru konkrētu vietu ir papildināms.

Interesants ir vēsturnieces Alises Ozolas pētījums *Latvijas Brīvības cīņu pieminekļu atjaunošana, 1987.–1998. gads*<sup>19</sup>. Raksta mērķis ir atspoguļot Latvijas Brīvības cīņu pieminekļu atjaunošanas praktisko norisi un sabiedriski politisko nozīmi laika posmā no 1987. līdz 1998. gadam. Šim nolūkam izlases kārtībā izvēlēti desmit salīdzinoši maz zināmi un mazāk pētīti pieminekļi, par kuriem sniegts detalizēts atkārtotās uzstādīšanas apraksts, kas galvenokārt balstīts uz periodikas un Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijas Pieminekļu dokumentācijas centra materiāliem.

Sekojošā interneta vietnēs pieejamajam materiālam, kur apkopota informācija par militāro mantojumu un piemiņas vietām, pieminams Igaunijas–Latvijas pārrobežu sadarbības projekts *Militārais mantojums*<sup>20</sup>, kurā izveidots vienots Latvijas un Igaunijas militārā mantojuma tūrisma piedāvājums. Projekta gaitā pilnveidotas un apmeklētājiem atvērta militārā mantojuma vietas abās kaimiņzemēs, kas liecina par abu valstu neatkarības iegūšanu un atjaunošanu laikā no Pirmā pasaules kara sākuma 1914. gadā līdz 1991. gadam. Timeklvietnē izvietota informācija par kartē atzīmētajiem objektiem Latvijas un Igaunijas teritorijā. Informācija ir īpaši vērtīga ceļotājiem un vēstures interesentiem, kurus saista militārais mantojums. Saistošs ir arī emuārs *Latviešu karavīru kapi un piemiņas vietas* (Karavīrukapi.blogspot.com). Tāpat ir vērtīgas un skolu mācību procesā noteikti izmantojamas Latvijas muzeju piedāvātās vietnes un sagatavotie materiāli.

Latvijas Kara muzeja piedāvātās iespējas ieteicamas ne tikai apmeklētājiem Rīgā, bet arī muzeja filiālēs, kur nodrošināta Latvijas vēsturē nozīmīgu vietu saglabāšana un pieejamība: Ziemassvētku kauju muzejā; Oskara

Kalpaka muzejā un piemiņas vietā *Airītes* un kopš 2022. gada arī Liepājas krasta artilērijas baterija Nr. 2 (tuvāk sk. Karamuzejs.lv).

## Raksturīgi pieminekļi Vidzemē, Latgalē, Zemgalē, Sēlijā, Kurzemē un Pierīgā

Meklējot piemērus saistošai pieminekļu tēmas apskatei, mēģināsim aplūkot Latvijas kultūrvēsturisko zemju pieminekļus, kas saistīti ar dažādiem divdesmitā gadsimta vēstures notikumiem un ir nozīmīgi to liecinieki, avoti un novada kultūrvēsturiskās vides sastāvdaļa.

Beidzoties Pirmajam pasaules karam un Brīvības cīņām, sākās piemiņas vietu un pieminekļu celtniecība visā valstī. Līdz padomju okupācijai 1940. gadā bija uzcelti vairāk nekā simt pieminekļi un uzstādītas daudzas piemiņas plāksnes baznīcās, kurās godināja kritušos par Latvijas brīvību.

Vidzemes pusē, Rūjienā, piemineklis *Tālavas taurētājs* atklāts 1937. gadā, veidots pēc tēlnieka Kārļa Zemdegas meta, kalts Oto Dambekalna akmeņkaļa darbnīcā Rīgā. Kā raksta tā laika prese: “Rūjienieši bija cēlušī goda vārtus, kurus greznoja uzraksti: *Sirdī pacilāti sveicam, darbā zemei slavu teicam*. Pie goda vārtiem bija norindojušies bijušie brīvības cīnītāji, aizsargi, aizsardzes, vanagi, vanadzies, skolu jaunatne, mazpulki, ugunsdzēsēji un daudzi citi vietējie un apkārtnes iedzīvotāji. Kara ministram ģenerālim Balodim aizsardzes pasniedza krāšņus ziedus.”<sup>21</sup> Šī pieminekļa vēsturē tomēr varam saskatīt ļoti daudz nianšu: Brīvības cīņas un Ziemeļlatvijas brigādes tapšanu; latviešu un igauņu cīņu pret vāciešiem; Tālavas taurētāju un tēlnieka K. Zemdegas māksliniecisko domu; padomju gados pieminekli nenojauca, bet likvidēja nevēlamus uzrakstus; šodienas vēstījumu nākamajām paaudzēm. Līdzīgi var aplūkot arī citu K. Zemdegas darbu – pieminekli *Koklētājs* Raunā.

Viens no Latgales simboliem ir tautā dēvētā *Latgales Māra*. Latgales atbrīvošanas piemineklis atklāts 1939. gada 8. septembrī. Tas bija

<sup>19</sup> Ozola 2016.

<sup>20</sup> Militārais mantojums b. g.

<sup>21</sup> Pieejams: <https://latvijaspeminekli.lv/rujienas-atbrivosanas-piemineklis-talavas-tauretais/> (23.08.2022.).



1. un 2. attēls. Pirmā Latvijas neatkarības laika (1920–1940) pieminēkli, kuri netika nojaukti padomju gados (Viesīte, Rauna). Foto: Roberts Ķipurs



3. attēls. *Latgales Māra*. Foto: Roberts Ķipurs

tēlnieka Leona Tomašicka mets, bet pašu pieminēkli veidojis tēlnieks Kārlis Jansons. Kad Latviju okupēja PSRS, pieminēklis 1940. gada 6. novembrī iznīcināts, 1943. gada 22. augustā atjaunots, 1950. gada 24. jūnijā atkal iznīcināts. Atjaunots un no jauna atklāts 1992. gada

13. augustā (tēlnieki Andrejs Jansons un Indulis Folkmanis).<sup>22</sup>

<sup>22</sup> Rēzekne: Latgales atbrīvošanas pieminēklis "Latgales Māra". Pieejams: <https://latvijaspeminekli>.



4. attēls. Piemiņas stēla Biržos. Foto: Roberts Ķipurs

Šis piemērs spilgti parāda pieminekļu likteni totalitāro režīmu varas laikos. Īpaši aktīva ir pieminekļu demontāža 20. gadsimta piecdesmitajos gados, kas saistīts ar sovjetizāciju, tiklab centrālās, kā arī vietējās varas aktivitātēm. Līdzīgi varam izsekot Latvijas baznīcu slēgšanai, demolēšanai un pārvēršanai par dažādiem padomju varai noderīgiem sabiedriskiem vai saimnieciskiem objektiem.

Zemgales un Sēlijas pusē ir nozīmīgi pieminekļi, kuri ir atjaunoti vai veidoti pavisam nesen. Piemineklis Jelgavas atbrīvotājiem atklāts 1932. gadā. Pieminekļa vēsture ir daiļrunīga: 1940. gadā, padomju okupācijas pirmajā periodā, pieminekli pārmaiņas neskāra. 1941. gadā, kad padomju okupantus nomainīja vācu okupācijas spēki, okupācijas pārvaldes vadītājam Valteram fon Mēdemam (viņa senči bija Jelgavas pils sākotnējie cēlāji), kurš bija atgriezies Jelgavā, nepārprotamā simbolika nepatika. 1942. gada 31. oktobrī pēc vācu okupācijas varas iestāžu rīkojuma pieminekļa autoram lika nokalt vācu bruņinieka tēlu. Bruņinieka nokalšana tika uzdota pieminekļa autoram K. Jansonam, draudot ar represijām. Pārveidots tas pārdzīvoja Jelgavas nopostīšanu Sarkanās armijas uzlidojumos Otrajā pasaules karā. 1950.(51.) gadā pēc padomju okupācijas varas iestāžu rīkojuma “baltgvardiem celto pieminekli” iznīcināja. Ar traktora palīdzību

Lāčplēsi nogāza no pjedestāla, sadauzīja un mēģināja pilnīgi iznīcināt akmeņu drupinātājā. Bet Lāčplēsis izrādījās tik ciets, ka akmeņu drupinātājs salūza. Tad neiznīcināto Lāčplēša tēla vidusdaļu slepus ieraka zemē dzelzceļa stacijas bērnu dārza teritorijā. Padomju gados tā vietā stacijas priekšā tika uzstādīts Ļeņina tēls. Pieminekli atjaunoja tēlnieks A. Jansons, autora dēls, un no jauna atklāja 1992. gada 21. novembrī.<sup>23</sup>

Biržos, Sēlijas pusē, 2019. gadā atklāta jauna piemiņas stēla Salas pagasta Lāčplēša Kara ordeņa kavalieriem.<sup>24</sup> Aizsardzības ministrijas Jaunsardzes un informācijas centra iniciētā projektā *Atceries Lāčplēšus* Latvijā tika apzināti Lāčplēša kara ordeņa kavalieri. Projekta mērķis bija katrā novadā un pilsētā uzstādīt piemiņas zīmi stēlas veidolā – kā pateicību no Latvijas tautas. Šādas stēlas ir uzstādītas daudzās Latvijas pilsētās, novadu centros un pagastos.

Kurzemē varam lepoties ar skaistiem dievnamiem un muižām. Tomēr īpaša nozīme Latvijas neatkarības piemiņā ir Airītēm – memoriālajam ansamblim pulkveža Oskara Kalpaka un viņa cīņu biedru krišanas vietā 1919. gada 6. martā. Turpat netālu ir Rudbāržu muiža,

<sup>23</sup> Pieejams: <https://latvijapieminekli.lv/piemineklis-jelgavas-atbrivotajiem/> (23.08.2022.).

<sup>24</sup> Pieejams: <https://latvijapieminekli.lv/birzi-pieminas-stela-salas-novada-lacplesas-kara-ordena-kavalieriem/> (23.08.2022.).

<lv/brivibas-cinu-pieminas-vietu-karte/> (23.08.2022.).





5. attēls. Piemineklis Latvijas atbrīvošanas cīņās un Pirmajā pasaules karā kritušajiem Aļojas draudzes locekļiem. Foto: Roberts Ķipurs

kurai ir sena muižas vēsture un parks, bet arī piemiņas plāksne par godu O. Kalpaka Latvijas armijas vienībām, kuras no Rudbāržiem uzsāka Latvijas atbrīvošanu 1919. gada 3. martā. Abās vietās varam izsekot piemiņas vietu atklāšanas vēsturei un likvidēšanai padomju gados un atkal atjaunošanas darbiem kopš 1988. gada.

Savdabīgs piemērs ir tēlnieka Kārļa Zāles Aļojas piemineklis – Latvijas atbrīvošanas cīņās un Pirmajā pasaules karā kritušajiem Aļojas draudzes locekļiem. Pieminekļa atrašanās vieta sākotnēji bija paredzēta toreizējā Aļojas ciema centrā, ceļu krustojumā pie Aļojas dzelzceļa stacijas. Zeme šim mērķim bija iegūta no Valsts zemes fonda, bet tā uzstādīšanu 1940. gadā izjauc padomju okupācija un Otrais pasaules karš. Pēc Otrā pasaules kara visas Liepājas apriņķa padomju izpildu komitejas saņēma Padomju armijas kara komisariāta pavēli iekārtot Sarkanās armijas karavīru pielnācīgai apbedīšanai piemērotas kapsētas. Tāda tika iekārtota arī Priekules tuvumā – līdzās vecajai kapsētai pilsētas dienvidaustrumos. Ilgākā laika periodā Priekules brāļu kapos tika apbedīti 23 000 kritušo Sarkanās armijas karavīru ne tikai no Priekules, bet arī no tās apkārtnes. Un 1949. gada 1. maijā Priekules Brāļu kapos tika uzstādīts tēlnieka K. Zāles piemineklis. Pēc jauna memoriāla izveides 1975. gadā K. Zāles veidotais piemineklis tika pārcelts uz Kapsēdes Brāļu kapiem (Grobiņas novada Medzē). Laika gaitā tas iekļauts aizsargājamo valsts nozīmes mākslas pieminekļu

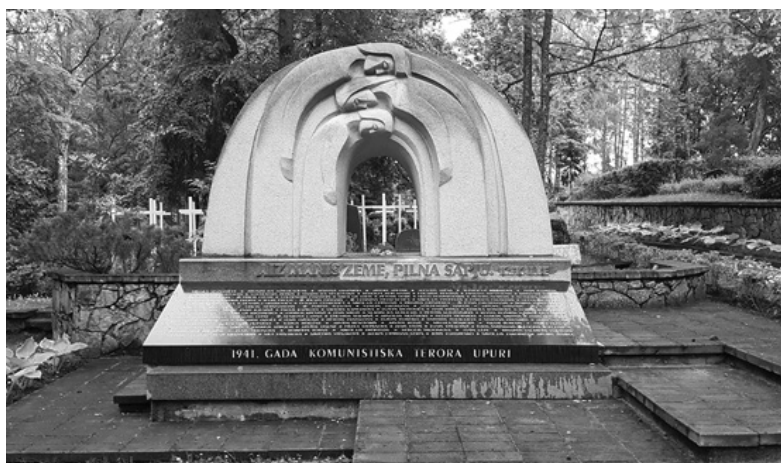
sarakstā. Savukārt Kapsēdes Brāļu kapi kopš 2008. gada atrodas Krievijas Federācijas jurisdikcijā. Aļojas pašvaldībai sadarbojoties ar Grobiņas novada pašvaldību, Brāļu kapu komiteju un Krievijas Federācijas atbildīgajām personām, 2018. gadā izdevās K. Zāles pieminekli uzstādīt tam sākotnēji iecerētajā Aļoajā.<sup>25</sup>

### Otrais pasaules karš – Latvijas valsts bojāeja

Kāda ir pieminekļu politiskā nozīme? Kultūras mantojums nav tikai vēstures ilustrācija. Ikviens kultūras mantojuma objekts ir daļa no sabiedrības dzīves, tātad arī daļa no šodienas politikas. Kultūras mantojuma un arī pieminekļa nozīme tiek pakārtota politiskajām idejām, un ar to ir saistīts pieminekļa vēstījums. Tas rada pamatu kultūras mantojuma simboliskās nozīmes konkurencei – “pieminekļu kariem”.

Vēstures tēmas tiek izmantotas cīņā par varu, un vēsture kalpo par sociālo grupu integrācijas vai norobežošanas instrumentu – tā aktualizē vai diskreditē noteikta veida atmiņas par pagātni. Šodien izteikti vērojama pieminekļu politiskās nozīmes lomu sabiedrībā un vēsturiskās atmiņas, naratīvu (stāstījumu) veidošanā. Tomēr jāņem vērā arī Latvijas vēsturiskā

<sup>25</sup> Pieejams: <https://latvijaspeminekli.lv/aloja-latvijas-atbrivosanas-cinas-un-pirmaja-pasaules-kara-kritusajiem-alojas-draudzes-locekliem/> (23.08.2022.)



6. attēls. Piemineklis padomju varas represētajiem *Ciešanu vārti* Baltezera kapos.

Foto: Roberts Ķipurs

pieredze pieminekļu veidošanā, uzstādīšanā, nojaukšanā un atjaunošanā. Aktuāls jautājums ir par padomju pieminekļiem un totalitāro režīmu slavinošām piemiņas vietām, kuras nav saistītas ar brāļu kapiem un karavīru apbedījumiem. Šeit ir svarīgi saprast okupācijas režīma pieminekļu izvietojuma vēstījumu un mērķi – “iezīmēt okupēto teritoriju”<sup>26</sup>.

Kādas pieminekļu grupas liecina par okupācijas varas represijām un pretošanos padomju režīmam?

Apskatīsim vēl divus piemērus. Pēc 1940. gada 17. jūnija padomju okupācijas sākās represijas. Mēs atceramies divas lielākās deportācijas – 1941. gada 14. jūnijā un 1949. gada 25. martā, kad no Latvijas tika deportēti desmitiem tūkstoši Latvijas iedzīvotāju.

Sākoties Dziesmotās revolūcijas laikam, tika veidotas piemiņas vietas deportāciju upuru apbedījumu vietās: pie dzelzceļa stacijām un apdzīvoto vietu piemiņas vietās.

Attēlā varam aplūkot vienu no piemiņas vietām – padomju režīma represiju upuriem Baltezera kapos. Pieminekli *Ciešanu vārti* atklāja 2009. gadā. Apsēkojot Latvijas pieminekļus, tīmekļvietnē *Latvijaspeminekli.lv* tiek veidota pieminekļu karte, kas tieši veltīta

deportāciju piemiņas vietu uzskaitē un faktu apkopošanai.<sup>27</sup>

Atsevišķa piemiņas vietu un pieminekļu grupa veltīta nacionālo partizānu piemiņai un cīņai par Latvijas neatkarību no 1944. līdz 1956. gadam. Nacionālās pretošanās nobeiguma gads būtu jāskatās kontekstā ar lielāku bruņotās pretestības grupu darbību. Tomēr atsevišķi pretošanās dalībnieki turpināja cīņu vai arī slēpās līdz neatkarības atgūšanai. Arī šo notikumu piemiņas vietas, to lielākā daļa, tika veidotas un iekoptas pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas un simbolizē pretošanos okupācijas varai. Klasificējot pieminekļus, kuri saistīti ar Nacionālo partizānu kustību (bruņotā pretestība pēc 1944. gada, arī 1940./1941. gadā), jānošķir piemiņas vietas – akmeņi, piemiņas krusti, plāksnes. Tās būtu apbedījumu vietas, bruņotās sadursmes un to vietas, partizānu bunkuri un piemiņas vietas.

Ļoti zīmīga ir Balvu novada Stompaku purva nometnes vieta, kur pēc Sarkanās armijas ienākšanas Latvijā slēpās nacionālie partizāni un vietējie iedzīvotāji. Vēstures pētnieki uzskata, ka Stompaku purva partizānu apmetne bija viena no lielākajām Baltijā. Tajā bija 24 pazemes bunkuri un vairākas virszemes būves,

<sup>26</sup> Mintauris 2021.

<sup>27</sup> Pieejams: <https://latvijaspeminekli.lv/1941-1949-gada-deportācijas/> (23.08.2022.).



7. attēls. Atjaunotais Stompaku nomettes baznīcas bunkurs. Foto: Roberts Ķipurs

kurās varēja uzturēties ap 400 cilvēku. Vienā zemnīcā bija pat iekārtota baznīca. 1945. gada 2. martā šeit notika Stompaku kauja, kad zemnīcām uzbruka čekas karaspēks. 2022. gadā tika atklāta atjaunotā nomettes baznīca, kuru iespējams aplūkot attēlā.

Nenoliedzami plašs pieminekļu klāsts ir saistīts ar Otrā pasaules kara notikumiem: brāļu kapi, piemiņas vietas un monumenti. Kopš Latvijas neatkarības atjaunošanas 1990. gada 4. maijā ir bijis aktuāls jautājums par šo pieminekļu likteni un nozīmi sabiedrībā, īpaši saistot ar 9. maija svinībām dažādās Latvijas pilsētās. Daudziem radās jautājums – kāpēc nevar šos pieminekļus demontēt? Līdz šim šos pieminekļus aizsargāja 1994. gada 30. aprīlī Maskavā parakstītā Latvijas-Krievijas vienošanās. Vienošanās noteica Latvijas teritorijā dzīvojošo Krievijas militāro pensionāru un viņu ģimenes locekļu sociālo aizsardzību, kas stājās spēkā 1995. gada 27. februārī. Vienošanās 13. pantā teikts: “Latvijas puse nodrošina memoriālo būvju un karavīru masu apbedījumu vietu sakopšanu, labiekārtošanu un saglabāšanu Latvijas Republikas teritorijā.”<sup>28</sup>

2007. gada 18. decembrī Rīgā parakstītā Latvijas un Krievijas starpvaldību vienošanās<sup>29</sup> noteica karavīru apbedījumu vietu statusu, ekshumācijas un pārapbedīšanas noteikumus.

<sup>28</sup> Cit. pēc Tiļļa 2021.

<sup>29</sup> Par Latvijas Republikas valdības un Krievijas Federācijas valdības vienošanos par Latvijas apbedījumu statusu Krievijas Federācijas teritorijā un Krievijas apbedījumu statusu Latvijas Republikas teritorijā 2008.

Tomēr jau 2014. gada Krievijas Federācijas agresija pret Ukrainu un 2022. gada karš ir radikāli izmainījis attieksmi arī pret pieminekļiem. 2022. gada 26. maijā Saeima pirmajā lasījumā atbalstīja likumprojektu, kas paredz demontēt Rīgā, Uzvaras parkā 1985. gadā atklāto monumentu *Padomju armijas karavīriem – Padomju Latvijas un Rīgas atbrīvotājiem no vācu fašistiskajiem iebrucējiem*. Bija paredzēts, ka demontēto objektu oriģinālās detaļas vai fragmentus ar atzītu māksliniecisko vērtību vai izglītojošu nozīmi nodos glabāšanai Latvijas Okupācijas muzeja krājumā.

Kāds bija likumprojekta un ir likuma mērķis? Nepieļaut Latvijas kā demokrātiskas un nacionālas valsts vērtību noniecināšanu un apdraudējumu, kā arī paust nosodošu nostāju gan pret PSRS, gan nacistiskās Vācijas prettiesisko okupācijas varu, īstenoto politiku un veiktajiem noziegumiem. Tāpat mērķis ir veicināt sabiedrības izpratni par notikumiem Latvijas teritorijā Otrā pasaules kara laikā un pēckara periodā, tādējādi stiprinot sabiedrības vēsturisko atmiņu, kā arī nodrošināt vēsturiskā taisnīguma atjaunošanu – novērst nepatiesu, neprecīzu un neobjektīvu vēsturisko notikumu atspoguļojumu un godināt Latvijas tautas pretestību gan PSRS, gan nacistiskās Vācijas okupācijas varai.<sup>30</sup> Šie argumenti ir svarīgi, izvērtējot padomju pieminekļu nozīmi un vēstījumu visā Latvijas teritorijā. 2022. gada

<sup>30</sup> Saeima konceptuāli atbalsta 2022; Par padomju un nacistisko režīmu slavinošu objektu eksponēšanas aizliegumu un to demontāžu Latvijas Republikas teritorijā 2022.

24. februāra notikumi tikai paātrināja lēmumu pieņemšanu par padomju totalitārā režīma pieminekļu likteni.

## Nobeigums

Sākoties Trešās atmodas laikam, bija vērojama zudušo, nopostīto pieminekļu atjaunošanas aktivitāte. Tomēr arī tā nebija nepārprotami sistemātiska un visbiežāk bija saistīta ar Latvijas Tautas frontes, ārzemju latviešu un vietējo pašvaldību iniciatīvu. Sabiedrisko organizāciju un individuālā iniciatīva pieminekļu veidošanā bija retāk sastopama. Īpaša pieminekļu sakopšana un piemiņas stēlu uzstādīšana aktivitāte Latvijas Republikas simtgades svinībās. Tomēr svarīgi nepazaudēt pieminekļu daudzveidības un nozīmes kopīgās vērtības un spēt pievērst uzmanību tiem ne tikai oficiālajos valsts svētku brīžos, bet arī ikdienā.

Veidojot timekļvietni saviem audzēkņiem un sākot apsekot pieminekļus, kuri vēsta par Latvijas valsts veidošanās notikumiem, radās iespēja ieraudzīt plašāku pieminekļu vērtības

nozīmi. Valstiskās apziņas stiprināšanā ir nozīmīgi ne tikai pieminekļi, kuri atgādina par Latvijas iedzīvotāju cīņu par brīvību, bet arī katras personas individuālais ieguldījums – rakstnieku, gleznotāju, novados nozīmīgu personu pieminekļi un piemiņas vietas. Izpratne par šīm vietām veido nacionālās identitātes apziņu un izpratni par brīvības vērtībām. Traģiskie notikumi Ukrainā radījuši mums iespēju izvērtēt savu pagātnes mantojumu un atbrīvoties no okupācijas ideoloģiskajām, teritoriālajām zīmēm, kas līdz šim ir šķēlušas sabiedrību un veicinājušas kara glorifikāciju un iekarotāju leģitimāciju. Tomēr vienlaikus nedrīkstam aizmirst par mākslinieciskajām un estētiskajām vērtībām. Tā ka pieminekļu zīmološana turpinās.

Raksta pamatā ir autora uzstāšanās akadēmiskās vienības *Austrums* rīkotajā 18. atklātajā Andrieva Eiches sabiedriskajā diskusijā *Vai Latvijai ir nepieciešama pieminekļu revīzija?* 2021. gada 21. oktobrī.

## VĒRES

- Bērniem un jauniešiem [b. g.] NKMP.gov.lv. Pieejams: <https://www.nkmp.gov.lv/lv/berniem-un-jauniesiem> (23.08.2022.).
- Black Lives Matter: international activist movement [b. g.] *Britannica.com*. Pieejams: [www.britannica.com/topic/Black-Lives-Matter](http://www.britannica.com/topic/Black-Lives-Matter) (20.08.2022.).
- Buķevics, D. E. (2018) *No sētas uz sētu: Daugavpils novads* [Dokumentālā filma] (11.11.2018). Pieejama: <https://www.youtube.com/watch?v=ek3Kc18SbaQ> (23.08.2022.).
- Dambis, J. (2018) [Ievads]. *Latvijas valsts izveidošana un attīstība* (2018) Sēr.: Eiropas kultūras mantojuma dienas, 2018. Nacionālā kultūras mantojuma pārvalde. [Rīga]: Mantojums.
- Eiropas kultūras mantojuma dienu izdevumi (1995–2021). Pieejami: <https://www.nkmp.gov.lv/lv/eiropas-kulturas-mantojuma-dienu-izdevumi> (23.08.2022.).
- Grovier, K. (2012) Black Lives Matter protests: Why are statues so powerful? *BBC.com* (20.06.2020.). Pieejams: <https://www.bbc.com/culture/article/20200612-black-lives-matter-protests-why-are-statues-so-powerful> (20.08.2022.).
- Kasparāns, Ģ. (2017) Padomju pieminekļi: Aļoša – igauņu stratēģiskā uzvara, latviešiem jau par vēlu? *LA.lv* (27.04.2017.). Pieejams: <https://www.la.lv/igaunu-strategiska-uzvara> (20.08.2022.).
- Kušķis, G.; Korsaks, P. (2008) *Ceļā uz Latvijas valstisko neatkarību: Brīvības cīņu pieminekļi*. [Rīga]: Mantojums.
- Literatūra un vēsture skolā [Diskusija] (2020) *Domuzīme* (2020), 4, 54–59. Ir.lv (30.11.2000.) Pieejams: <https://ir.lv/2020/11/30/literatura-un-vesture-skola/> (23.08.2022.).
- Likerts, V. (1938) *Brīvības un kritušo pieminekļi 1920–1938*. [Rīga]: Valters un Rapa.
- Lismanis, J. (1999) *1915–1920 kauju kritušo karavīru piemiņai: Pirmā pasaules kara un Latvijas Atbrīvošanas cīņu piemiņas vietas*. [Rīga]: NIMS.

- Militārais mantojums: tūrisms [b. g.] [Latvija–Igaunija, 1914–1991]. *Militaryheritagetourism.info*. Pieejams: <https://militaryheritagetourism.info/lv> (20.08.2022.).
- Mintaurs, M. (2001) Kultūras mantojums mūsdienās: Lekcijas skolotājiem. Vēstures un sociālo zinību biedrības apaļais galds. – Klausītāja pieraksts.
- MK noteikumi Nr. 720 (2021) Kultūras pieminekļu uzskaites, aizsardzības, izmantošanas un restaurācijas noteikumi (26.10.2021.) Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/327240-kulturas-piemineklu-uzskaites-aizsardzibas-izmantosanas-un-restauracijas-noteikumi> (23.08.2022.).
- Ozola, A. (2016) Latvijas Brīvības cīņu pieminekļu atjaunošana, 1987.–1998. gads. *Latvijas Arhīvi* (2016), 3, 123–148.
- Par Latvijas Republikas valdības un Krievijas Federācijas valdības vienošanos par Latvijas apbedījumu statusu Krievijas Federācijas teritorijā un Krievijas apbedījumu statusu Latvijas Republikas teritorijā (2008). Latvijas Republikas likums. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/179009-par-latvijas-republikas-valdibas-un-krievijas-federacijas-valdibas-vienosanos-par-latvijas-apbedijumu-statusu-krievijas-federacijas-teritorija-un-krievijas-apbedijumu-statusu-latvijas-republikas-teritorija> (23.08.2022.).
- Par kultūras pieminekļu aizsardzību (1992) Latvijas Republikas likums. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=72551> (20.08.2022.).
- Par padomju un nacistisko režīmu slavinošu objektu eksponēšanas aizliegumu un to demontāžu Latvijas Republikas teritorijā (2022). Latvijas Republikas likums. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/333439-par-padomju-un-nacistisko-rezimu-slavinosu-objektu-eksponesanas-aizliegumu-un-to-demontazu-latvijas-republikas-teritorija> (23.08.2022.).
- Protesters tear down Confederate monument (2017) *CNN.com* (16.08.2017.) Pieejams: <https://edition.cnn.com/videos/us/2017/08/15/durham-protest-confederate-monument-torn-down.wncn/video/playlists/confederate-flag-debate/> (20.08.2022.).
- Saeima konceptuāli atbalsta likuma projektu Uzvaras parka pieminekļa demontāžai (2022) *Saeima.lv* (26.05.2022.). Pieejams: <https://www.saeima.lv/lv/aktualitates/saeimas-zinas/31079-saeima-konceptuali-atbalsta-likuma-projektu-uzvaras-parka-pieminekla-demontazai> (23.08.2022.).
- Šendriks, V. (1975) *Varoņu piemiņa – nemirstīga*. [Rīga]: Liesma.
- Tiļļa, A. (2021) Ieročus nost no postamentiem. *Mājas Viesis* (20.08.2022.).
- Vēsture un sociālās zinātnes I: Pamatkursa programmas paraugs vispārējai vidējai izglītībai [b. g.] *Skola2030.lv*. Pieejams: <https://mape.skola2030.lv/resources/529> (23.08.2022.).

## Summary

### Website *Latvijaspieminekli.lv* and Monuments as a Part of the Historical Memory of Society

The variety of monuments in Latvia is a clear example of the overall course and main developments in Latvian history. The purpose of the article is to describe the points made during the Andrievs Eiche Public Discussion on 21 October 2021; examples of the classification of monuments listed on *Latvijaspieminekli.lv*; and the role of monuments in strengthening historical memory.

Austrums Academic Society hosted the 18<sup>th</sup> Andrievs Eiche Public Discussion “Does Latvia Need a Revision of Its Monuments?” in October 2021. The presented reports and debates that followed provided an interesting foresight into the upcoming events of 2022. Both Latvian society and the government decided on the dismantling of monuments related to Soviet ideology and the glorification of World War II. Similar processes have started in the other Baltic States, in Poland and in Finland.

The author has implemented the idea of creating a website that can be easily accessed and used by students, history enthusiasts and tourists, with a database showing the locations, descriptions and images of monuments important to Latvian history. The *Latvijaspieminekli.lv* portal has been online since February 2019. During its development, maps dedicated to specific periods and events in Latvian history were also created, focusing on World War I, the post-WWII national resistance movement (the ‘Forest Brothers’), Soviet deportation sites and memorial sites of notable Latvians (politicians, poets etc.).

With the end of the hostilities of World War I and the Latvian War of Independence, the construction of memorials and monuments began throughout the country. Until the Soviet occupation of Latvia in 1940, more than 100 monuments had been built, and a large number of memorial plaques had been installed in churches to honour those who had died fighting for the independence of Latvia. This was followed by a campaign of totalitarian regimes – Nazi and Soviet – waging war on the heritage created in Latvia during the interwar period. The Soviet occupation was marked by two campaigns: to destroy previously built monuments and to build new, ‘ideologically suitable’ monuments on a massive scale. With the restoration of the independence of Latvia, a period of restoring past monuments began.

Today we can clearly see the political role of monuments in society and their part in shaping historical memory and narratives. However, the historical experience of Latvia with the creation, installation, dismantling and restoration of monuments must also be taken into account. Debate continues concerning Soviet monuments and memorials that glorify totalitarian regimes in general, which are not related to brothers’ cemeteries and military burial sites. With this, it is crucial to understand the messaging and objective of the installation of monuments by the Soviet occupation regime, which was to ‘mark’ their (occupied) territory.

The Russian military aggression against Ukraine since 2014 and the full-scale invasion of 2022 have radically changed attitudes towards monuments. On 26 May 2022, the Saeima of the Republic of Latvia approved a bill in the first reading that would order the dismantling of the Soviet WWII Victory Monument (original full name – “To Soviet Army Soldiers – Liberators of Soviet Latvia and Riga from the German Fascist Invaders”) in Riga’s Victory Park. The tragic events in Ukraine have given us a chance to reevaluate our historical heritage and to remove ideological and territorial landmarks that have until now split Latvian society, promoted the glorification of war and legitimized invasion. However, we must also not forget the issue of their artistic value.

**Key words:** historical memory, monuments, monument maps, education, Latvian history.

Redakcijā saņemts 23.08.2022.